

Рецензия за дисертационния труд

на Деан Иванов Статулов

„Идеологическата цензура в българското игрално кино. Механизми на функциониране (1948-1989).“

от проф. д-р Ингеборг Братоева-Даракчиева

Изследването на Деан Статулов „Идеологическата цензура в българското игрално кино. Механизми на функциониране (1948-1989).“, предложено за рецензиране като дисертационен труд, е разположено в 139 страници. Материалът е структуриран според задължителния за този род научни текстове модел: увод; изложение, разделено на три отделни глави; заключение и списък на цитираните източници – 103 на брой, от които 24 първични архивни документи. Повечето от тези документи стават обществено достояние за пръв път, именно благодарение на усилията на Статулов да ги издири, анализира и систематизира в предложената дисертация.

Основното ядро на текста представлява обстоен преглед на постановления, указания, бележки, докладни и други документи, засягащи киноиндустрията, съхранени в архивите на БКП и на МВР, които категорично доказват наличието на цензура у нас по време на социализма. В този смисъл трудът представлява първото по рода си подробно изследване на институционалните зависимости и идеологическия диктат, на които е подчинено родното филмопроизводство през целия социалистически период.

Нещо повече – за първи път в нашето кинознание дисертацията на Статулов предлага анализ и коментар на целокупната структура на контрол и идеологическа цензура в българското игрално кино по това време. Дисертантът не се ограничава само със сферата на игралното кино, а

разширява анализа и към разкриване на общите механизми на вземане на политически решения и налагането им в социалната реалност, валидни за цялата социалистическата култура. От такава гледна точка подробният коментар на влиянието на Държавна сигурност върху структурите на кинематографията (Глава втора, раздел II. 3., стр. 84-91), който се прави за пръв път в нашето кинознание, е особено важен акцент на труда.

Освен работата с първични източници, върху която се основат най-значимите приноси на текста, дисертантът се позовава и на три важни текста, публикувани у нас през последното десетилетие, които имат отношение към социалния контекст на българското социалистическо кинопроизводство – „Синема.bg“ (2003) на проф. Александър Янакиев, „Кинопроцесът – „замразен временно“ (2012) на доц. Неда Станимирова и моята книга „Българско игрално кино от „Калин Орелът“ до „Мисия Лондон“ (2013). Доколкото тези три книги се отнасят преди всичко до социалната история на киноизкуството, изследването на Статулов също е поело методологически в посоката, зададена от референтите му, по този начин осигурявайки приемственост в научното дирене и обогатявайки една вече оформила се тенденция в българското кинознание.

Статулов базира своите разсъждения върху подробно историческо изследване на феномена *цензура*, изясняването на историческите ѝ корени и типологизирането ѝ, което заема цялата първа глава на дисертацията „История на понятието цензура. Видове цензура.“ Най-важни за понатъшното развитие на авторските тези са конкретизациите (отново в исторически план), които Статулов прави за цензурата в киното. Историзмът, върху който дисертантът се старее да основе анализа си безспорно е положително качество на работата му. Едновременно с това обаче, прекаленото според мен, задълбаване в общите проблеми на цензурата от древна Гърция до съвременната политическа коректност, е и

основен недостатък на този, иначе богат на автентични научни приноси текст. От цялата първа глава, най-адекватен на темата на дисертацията е разделът „Тоталитарната цензура: СССР, нацистка Германия и ГДР-Южна Африка“ (стр. 19-21). Важно методологическо значение има и изясняването на двете понятия *превантивна цензура* и *последваща цензура* (стр. 26-27), които се използват като основни работни понятия в третата глава на дисертацията – „Механизми на контрол. Методи и практики на цензуриране.“

Най-значимите приноси на дисертацията, обаче са разположени преди всичко във втора глава „Идеологическата цензура в българското игрално кино“, чието заглавие буквално повтаря заглавието на целия дисертационен труд. Преминавайки през обща характеристика на политическия и социалния контекст, в който се създава и развива българското социалистическо кино, в тази част авторът дискутира върху причините, предпоставките и механизмите, с които се налага и поддържа идеологическата цензура в българското игрално кино, в продължение на четиридесет години. Според мен най-голямо внимание заслужават разделите от втора глава, посветени на неофициалните структури на цензурата, на взаимодействието между ДС и Идеологическия отдел на ЦК на БКП и на анализите на прякото участие на комунистическите тайни служби в живота на кинематографистите (с.89-90). Статулов разглежда дейността на всеки един от тези цензурни инструменти, имплицирайки схващането, че става дума за различните лица на една и съща репресивна система. Задълбочавайки се във взаимните зависимости между тези властови инструменти дисертантът изтъква, че „върхът на цензурната йерархия остава изцяло на отдел „Агитация и пропаганда“, а по-късно и отдел „Изкуство и култура“ към ЦК на БКП“ (с. 92). Това е изключително важна постановка, която има значение за изграждането в съвременното

българско общество на правдиво разбиране за ролята в българското общество на различните нива на упражняване на контрол по време на социализма. Най-разпространеното у нас, усилено налагано от медиите, но по същество неправилно схващане е, че на върха на тази властова пирамида стоят комунистическите тайни служби, персонифицирани от ДС. Логиката на анализа, която Статулов следва и придържането му към конкретните исторически факти и документи, оформят извода, че най-високо в репресивната йерархия всъщност стои ЦК на БКП и неговите отдели, а ДС е само инструмент, наистина най-силният, чрез който ЦК на БКП упражнява идеологически диктат. Това е много важна постановка, която дава възможност да се избегне налагането на поредния исторически мит в и да се изгради обективна картина на сложните и вече станалите непонятни за новите поколения взаимни зависимости между различните нива на контрол в българското тоталитарно общество.

Особен принос представлява и проследяването на репресиите срещу два български филма от осемдесетте години и техните създатели – „Кратко слънце“ на Людмил Кирков и „Една жена на 33“ на Христо Христов, с които завършва третата глава. И двете произведения са анализирани в качеството им на case studies (т.е показателни за явлението примери, които са разгледани подробно, с цел да се създаде обобщен модел). Изборът на тези филми е отлично аргументиран с това, че цензурните им конфронтации ясно онагледяват етапите на т. нар. *последваща цензура*, която според Статулов е един от основните методи за идеологически диктат при социализма. Поставяйки си амбициозната задача да проучи всички налични документи, свързани със спирането на тези два филма, дисертантът е работил изключително прецизно, провеждайки почти криминално (раз)изследване на наличните факти и улики. Коректното и задълбочено боравене с документите и обективната интерпретация на

фактите, на които е подчинена цялата работа, водят автора до логичния извод, че „през годините Партията в лицето на своите ръководни органи създава ясна централизирана система за контрол над творците.“ (с. 120) и осветляват събитията и процесите от социалистическото минало на българското кино, от гледна точка на настоящето. Последното е може би най-важният общ принос на тази дисертация, който напълно отговаря на заявената в уводната част амбиция на автора „Необходимостта от преосмисляне на този период ни е нужна, за да можем по-лесно да разпознаем порочните практики, които дори и в настоящото определят съдбата на нашето кино. Различни прояви на цензура и контрол съществуват и днес, и единствено познанието може да ни направи свободни да се предпазим от тях, и най-вече да имаме морални основания да им се противопоставим. В това намирам най-голям смисъл от работата ми върху изследваната тема.“ (с. 3)

Текстът впечатлява с яснотата на постановките, мащаба и уникалността на приведения емпиричен материал и стройната логика при реконструирането на обектите на изследване и излагането на основните тези. Статулов пише живо и интересно. Явно е, че дисертантът има добре изграден собствен стил на писане. Вероятно това достойнство на дисертацията му се дължи на дългогодишната му активност в областите на културната журналистика и кинокритиката.

Пред вид на всичко изложено по-горе, доказаните лични приноси на дисертанта Деан Статулов и оформения според академичните изисквания автореферат, приемам предложената ми за рецензия дисертация за реализирана на високо научно ниво.

Ще гласувам убедено за присъждането на научната и образователна степен „Доктор“ на Деан Иванов Статулов и призовавам към положителен вот и останалите членове на научното жури по тази процедура.

28.04.2015.

София

проф. д-р Ингеборг Братоева-Даракчиева